

Kapitola 9

Ukrajina v české zahraniční politice

Lucia Najšlová

UKRAJINA V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Země Východního partnerství včetně Ukrajiny patří k deklarovaným prioritám české zahraniční politiky, na úrovni Evropské unie ale ČR nepatří ve východní politice k rozhodujícím hráčům.

Celkově česká politika balancovala na pomezí reakce a spolupráce. Česká republika se zapojovala do vytváření společné evropské politiky, nepřicházela však s vlastní agendou. Omezenost expertních kapacit a nedostatek politické vůle přispěly ke stavu, kdy ČR do velké míry jen reagovala na vnější podněty. Proaktivně se ČR stavěla zejména k podpoře obchodní výměny s Ukrajinou, kterou vnímala jako jednu z cest jak diverzifikovat svoji závislost na trhu EU. I když tedy ČR patří k iniciátorům Východního partnerství, politiky EU k šesti zemím východní Evropy mezi EU a Ruskem, její aktivity nebyly poháněny větší vizí a cílem, než je podpora vlastních podnikatelských subjektů, a docházelo k rozporům mezi zájmem a nasazením diplomatů a nezájmem politických stran.

Ve všech minulých vydáních této publikace byla na tomto místě kapitola věnovaná celému regionu východní Evropy. Vzhledem k dramatickým událostem na Ukrajině v závěru roku 2013 a zejména v první polovině roku 2014 jsme se však v tomto vydání rozhodli zaměřit se výhradně na Ukrajinu, s cílem předložit co nejdůslednější a nehlubší analýzu.

Na vývoji vztahů s Ukrajinou se odrazila i neochota, resp. neschopnost ukrajinského vedení přijímat politická rozhodnutí, která by řešila nejzásadnější problémy země. Česká republika se tak k dalšímu směřování Ukrajiny stavěla způsobem – „všechno závisí na Ukrajině“, nelobbovala ani za případné členství Ukrajiny v Unii, ani ho nevylučovala. Na slabém českém příspěvku k podpoře ukrajinské transformace se podepsal i fakt, že expertní kapacity ČR jsou omezené a vůle politiků nekoresponduje s vůlí diplomatů, kteří by ve vztahu k Ukrajině rádi viděli zásadnější posuny.

Politické strany zahraniční politice věnují dlouhodobě minimální pozornost. I když je Ukrajina a její „*euroatlantická integrace*“⁴¹ deklarovanou prioritou české zahraniční politiky, politické strany mají s ukrajinskými protějšky jenom minimální kontakt. Rok 2013 byl pro zahraniční politiku zvlášť složitý, jelikož v červnu padla vláda Petra Nečase a až do konce roku stála v čele ČR dočasná vláda jmenovaná prezidentem, se slabou oporou v parlamentu.

Ukrajina se dostala do popředí české politické a veřejné diskuse až v posledním měsíci roku 2013. Prioritou české diplomacie směrem k Ukrajině se v roce 2013 stal listopadový summit ve Vilniusu, od něhož se očekával podpis Asociační smlouvy s Evropskou unií a vstup do zóny volného obchodu (DCFTA). Po rozhodnutí ukrajinského prezidenta Viktora Janukovyče nepodepsat asociační smlouvu s EU došlo na Ukrajině k politické mobilizaci, která přerostla v násilné potlačení odpůrců vlády jednotkami Berkut. Česká diplomacie formulovala svůj postoj k dění na Ukrajině opatrně a s časovým odstupem. Koncem roku 2013 se veřejná diskuse v ČR polarizovala – došlo ke střetům připomínajícím studenou válku mezi stoupenci Ruska a Evropské unie. Stav veřejné diskuse je výsledkem dlouhodobého nezájmu o zahraničněpolitické dění obecně, a charakter evropské integrace a místo ČR v EU zvláště. V diskusi o Ukrajině se objevilo jenom minimum zmínek o odpovědnosti ČR za vývoj v jejím sousedství a o potřebě aktivně přispívat k formování politiky EU k východní Evropě. Je možné tak mluvit o tom, že ČR rezignovala na možnost ovlivnit vnější prostředí a soustředila se zejména na úzce definovaný a krátkodobý obchodní zájem.

Analýza politického a konceptuálního zázemí

Kategorizace způsobů jednání ČR s Ukrajinou závisí na aktérovi, jehož hodnotíme, a také na tom, zda sledujeme bilaterální rovinu, anebo vztahy EU–Ukrajina. Většina politických stran o zahraniční politiku zájem nejeví, což je možné doložit zejména tím, že neexistují odborné stranické struktury, prioritizace zahraničněpolitických témat ve volebních kampaních je limitovaná a chybí iniciace veřejné diskuse o zahraničněpolitických tématech. Aktivity diplomacie (ministerstva zahraničních věcí) se však pohybují na pomezí proaktivní spolupráce a jednání usilujícího o vytváření společné politiky a reaktivního jednání – úplného přijetí vnější politiky. V diplomatických dokumentech se často zdůrazňuje, že ČR stála u zrodu Východního partnerství, jehož první summit se uskutečnil v Praze. Na jednáních EU patří ČR ke skupině zemí snažících se o pokračování této politiky, a zejména po Arabském jaru usilovala o to, aby zájem o východní sousedství Unie neupadl v době, kdy se pozornost (zejména jižních členských států) soustřeďovala na severní Afriku a Blízký východ. Ale do vztahů s Ukrajinou investovala ČR jenom minimální prostředky a na evropské úrovni neotevřela otázku perspektivního členství Ukrajiny v EU.

Vzhledem k nízkému zájmu politických stran o zahraniční politiku obecně je těžké hovořit o politizaci nebo polarizaci vztahů s Ukrajinou. Až do zimy 2013 se Ukrajina a vztahy s ní objevovaly v politických diskusích jen zřídka. Když se Ukrajina na pořadu dne objeví, dochází ke střetům ve dvou rovinách. Prvním je spor mezi představiteli stran o tom, zda dát přednost obchodním zájmům, nebo lidským právům. Druhým je spor, k němuž dochází zejména mezi Ministerstvem zahraničních věcí ČR a Minis-

terstvem vnitra ČR v otázkách liberalizace vízového režimu, přičemž v roce 2013 nedošlo v této otázce k zásadnímu vývoji.² V obou případech jde o dlouhodobější a širší spory, přesahující rámec roku 2013 a vztahující se k více zemím.

Spor, který se často označuje jako dichotomie obchodních zájmů a lidských práv, rezonuje v české zahraniční politice dlouhodobě a napříč politickým spektrem. Pro ilustraci – v roce 2012 diskutovala česká odborná veřejnost o projevu premiéra Nečase (ODS) na brněnském strojírenském veletrhu, na němž premiér prohlásil: „*Musíme za bránit některým módním politickým projevům, které objektivně řečeno mají dopad do našeho exportu.*“³ Jmenovitě kritizoval „*vzývání dalajlámy*“ a podporu ruské skupiny Pussy Riot. Koncem devadesátých let se v ČR diskutovalo o Rádiu Svobodná Evropa, kdy stanice začala vysílat do Íránu a Iráku a představitelé vlády vyjádřili obavy nad dopady vysílání na českou ekonomiku. Objevil se i návrh z dílny ČSSD, aby USA odškodnily ČR za ekonomické ztráty.⁴

Nutno však podotknout, že konceptualizace tohoto sporu jako sporu mezi obchodními zájmy a obhajobou lidských práv je trochu nepřesná, protože obchodní zájmy se s podporou lidských práv nemusejí nutně vylučovat. Přesnější je o ní uvažovat jako o střetu bezprostředních krátkodobých zájmů a dlouhodobé vize. Je přirozené, že zájmem vlády je podporovat obchodní výměnu, zajišťovat trhy pro odbyt českých podniků a zaměstnanost v ČR. Otázkou však je, v jakém režimu má tato obchodní výměna probíhat a zda je akceptovatelné, aby ČR rozvíjela obchodní vztahy se státy, jejichž legislativní prostředí je vzdálené právu Evropské unie a dodržování lidských práv je problematické. Toto téma nabývá na důležitosti právě při diskusi o východní Evropě, které EU nabídla částečnou integraci do svých struktur. Česká republika se opakovaně zavázala při tomto procesu spolupracovat, vycházejíc i z vlastní zkušenosti. Východní Evropa byla přímo zmíněna v programovém vyhlášení Nečasovy vlády⁵ a východoevropské země včetně Ukrajiny patří k prioritním zemím Programu transformační spolupráce MZV ČR, jehož cílem je v jejich konkrétním případě sdílet českou transformační zkušenost a podporovat integraci do euroatlantického prostoru.⁶

Neshody v této otázce jsou patrné spíše ve vyjádřeních politické elity, je-li vnějšími událostmi nucena reagovat, ne v základních dokumentech zahraniční politiky. V klíčových zahraničněpolitických dokumentech platných pro rok 2013 je spíše rozdíl v akcentech, nedochází k otevřenému sporu mezi prosazováním lidských práv a obchodních zájmů. V programovém vyhlášení vlády P. Nečase z dubna 2010 je patrná snaha vyvážit obě dimenze zahraniční politiky, přičemž lidská práva jsou zmiňována již v rámci prvořadého cíle: „*Prvořadým cílem zahraniční politiky vlády je zajištění bezpečnosti a prosperity České republiky a jejich občanů a úsilí o stabilní mezinárodní systém založený na míru, bezpečnosti, udržitelném rozvoji a lidských právech.*“⁷

Nečasova vláda si v zahraniční politice kladla tři priority – transatlantické vztahy, vztahy se zeměmi východní Evropy a západního Balkánu a celosvětovou podporu lidských práv. V programovém prohlášení vlády Jiřího Rusnoka přijatém v červenci 2013 je však patrný podstatně větší důraz na obchodní diplomacii. V definici hlavního cíle zahraniční politiky lidská práva chybí: „*Jádrem zahraniční politiky České republiky zůstává její aktivní úloha při zabezpečování bezpečnosti a prosperity naší země a její pevné ukotvení v euroatlantickém prostoru. Ve vztahu k Evropské unii*

*vláda podpoří kroky k hlubší integraci a k posílení politické a ekonomické váhy Evropské unie ve světě.*⁸

Lidská práva se explicitně nezmiňují ani v dalších částech zahraničněpolitických priorit, chybí i výslovná zmínka o východní Evropě. Rusko je přitom zmiňováno explicitně, v části o obchodní diplomacii, kde se vláda zavazuje podnikat aktivnější kroky na podporu českých firem a „*to především v Číně, Rusku, Brazílii, Indii a dalších zemích s vysokým ekonomickým potenciálem*“.⁹

I když se obě vlády hlásily k potřebě angažovat se v otázkách evropské integrace, v obou programových prohlášeních chyběl jasný postoj k budoucnosti vztahů Východního sousedství Evropská unie, přičemž zmínka o největším státu východní Evropy, Ukrajině, chyběla úplně. Stejně opominání Ukrajiny je patrné i v *Koncepci zahraniční politiky České republiky*, kterou přijala vláda P. Nečase v červenci 2011. Koncepce pojednává poněkud obecně o zemích východní Evropy, přičemž Východní partnerství považuje za „*užitečnou ideu*“¹⁰ a o euroatlantické integraci regionu nepojednává vůbec. V rámci transformační politiky, kterou realizuje MZV ČR, nedošlo při výměně vlád k žádným zásadním změnám. Ukrajina tedy nebyla v ČR předmětem politického zápasu a diskuse, jež se o ní rozvinula koncem roka 2013 a zejména začátkem roku 2014, což plně zapadá do již existujícího rámce váhání mezi krátkodobým ekonomickým zájmem a dlouhodobou (chybějící) vizí.

UKRAJINA V ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITICE: AGENDA A UDÁLOSTI

Agenda vztahů ČR a Ukrajiny se jako v předešlých letech odvíjela ve dvou rovinách – bilaterálních vztahů, u nichž byl kladen důraz na obchodní výměnu, a vztahů Ukrajiny a Evropské unie, jejichž vrcholem mělo být plánované podepsání asociační smlouvy na listopadovém summitu ve Vilnius. Na bilaterální rovině došlo k posílení spolupráce na vícero úrovních, na úrovni vztahů s EU se proces dočasně zastavil.

České bilaterální agendě s Ukrajinou dominovaly otázky obchodních vztahů. Ukrajina je jednou z dvanácti prioritních zemí *Exportní strategie ČR*, kterou přijala Nečasova vláda v roce 2012.¹¹ Cílem strategie bylo diverzifikovat český export, z něhož směřuje na trhy EU více než 80 %. Mělo tak jít o ochranu před „*euroamerickou krizí*“¹², navzdory deklaracím o sounáležitosti k euroatlantickému společenství a odhodlání podílet se jako plnohodnotný člen EU na řešení společných problémů se vláda rozhodla zachraňovat primárně českou ekonomiku. Kromě obchodních vztahů podpořila ČR několik drobných rozvojových projektů a projektů spolupráce s občanskou společností. Tyto projekty měly posílit připravenost Ukrajiny na hlubší integraci s EU.

Rámcem pro vztahy Evropské unie a Ukrajiny se od roku 1998 stala Dohoda o partnerství a spolupráci (*Partnership and Cooperation Agreement, PCA*).¹³ Tato dohoda zavazovala obě strany k respektování politických a ekonomických svobod – přesněji, Ukrajina se zavázala pokračovat v ekonomických reformách směrem od centrálně plánované ekonomiky k ekonomice tržní. EU se zavázala poskytovat Ukra-

jině „technickou pomoc“ a podporovat transformaci k demokracii a tržní ekonomice. PCA měla být nástrojem k sblížení a intenzivnějšímu politickému dialogu mezi EU a Ukrajinou, zohledňuje se v ní ale rovněž zájem Ukrajiny rozvíjet vztahy se státy SNS. Jelikož Ukrajina je tranzitní zemí pro dodávky ruského plynu a ropy, zájmem EU bylo zejména zvýšit svou energetickou bezpečnost a podpořit vstup Ukrajiny do otevřeného systému mezinárodního obchodu, tedy podpořit její ekonomickou liberalizaci.

Vztahy EU–Ukrajina se dále prohloubily v roce 2004 po spuštění Evropské politiky sousedství, ve které EU nabídla státům ve svém jižním a východním sousedství částečnou integraci do svých struktur. Sousedská politika měla v zásadě kopírovat proces rozšiřování, avšak s upozorněním, že Unie nenabízí členství, ale jen finanční a expertní podporu při reformách a liberalizaci vízového styku. V letech 2007–2011 probíhala jednání o nové asociační smlouvě, která už počítala se vstupem Ukrajiny do DCFTA (*Deep and Comprehensive Free Trade Area* – komplexní zóny volného obchodu s EU), jež byla parafována v prosinci 2012. V průběhu těchto rokování se změnil formát spolupráce – v roce 2009 spustila EU na pražském summitu politiku Východní partnerství, jež mělo posílit dosavadní nástroje sousedské politiky. Rok 2013 byl pro vztahy EU–Ukrajina dalším milníkem, jak bude zmíněno níže.

Začátkem roku ČR završila jeden z kroků směřujících ke snížení energetické závislosti na vztazích Ukrajiny a Ruska. V lednu 2013 byl na Tachovsku spuštěn plynovod Gazela, který propojuje ČR s plynovodem Nord Stream, a umožňuje tak odebírat ruský plyn bez Ukrajiny jako tranzitní země.¹⁴ Plynovod, který vede z Mostecka na Tachovsko a jehož stavba byla zahájena v říjnu 2011, by měl ročně přepravit zhruba 3,5násobek spotřeby ČR.¹⁵ Dostavba plynovodu získala prioritu i s ohledem na krizi v roce 2009, kdy Rusko dočasně pozastavilo dodávky plynu přes ukrajinské území. I když tato krize měla nejzásadnější dopady na země jihovýchodní Evropy, dotkla se i České republiky a v jejím důsledku více států EU podniklo opatření k diverzifikaci dodávek plynu.¹⁶

V průběhu roku došlo k několika bilaterálním návštěvám, jejichž předmětem byly zejména obchodní vztahy a reformy probíhající na Ukrajině. Českou republiku navštívil generální prokurátor Ukrajiny,¹⁷ který se sešel s ministryní spravedlnosti. Ukrajinského ministra zahraničních věcí Leonida Kožaru v září přijali prezident, premiér a předseda Senátu. V říjnu skupina senátorů Stálé komise pro rozvoj venkova Senátu ČR navštívila Zakarpatí, které na regionální úrovni už několik let spolupracuje s krajem Vysočina a Pardubickým krajem.¹⁸ Frekvence kontaktů na vládní a parlamentní úrovni tak příliš nekorresponduje s deklarovaným významem Východního partnerství pro ČR. V roce, který měl být klíčový pro další vztahy EU a Ukrajiny, nedošlo k žádnému posílení kontaktů na politické úrovni, ani k žádné zásadní investici do expertní podpory ukrajinské transformace ze strany ČR. Ta by byla žádaná zejména v ekonomické oblasti, ČR však ekonomickou diplomacii chápala úzce – jako podporu vlastního exportu.

K vrcholné diplomatické události došlo v říjnu, kdy Ukrajinu navštívil prezident Miloš Zeman na pozvání prezidenta Janukovyče. Na státní návštěvě se věnoval bila-

terální agendě s důrazem na posílení obchodních vazeb a s prezidentem Janukovyčem rokoval také o vztazích Ukrajiny a EU. V tomto kontextu je pozoruhodné, že věstník MZV *Zahraniční politika ČR*¹⁹ ani tiskové zprávy prezidentské kanceláře²⁰ se o dvou nejpodstatnějších částech agendy téměř nezmiňují a zaměřují se zejména na turistické a slavnostní části prezidentovy cesty, třeba návštěvu klášterního komplexu nebo přivítání „chlebem a solí“ v Doněcku. Z dokumentů zveřejněných MZV a Kanceláří prezidenta ČR nevyplývá, že by prezident s ukrajinskými partnery (měsíc před summitem ve Vilniusu) mluvil o asociační smlouvě Ukrajiny s EU, v dokumentech nenajdeme ani zmínku o kontraktech, jež byly podepsány v průběhu prezidentovy cesty. Před cestou zveřejnilo informaci o svých prioritách zastupitelství ČR v Kyjevě a na svých webových stránkách následně zveřejnilo společné prohlášení obou prezidentů.²¹ Oba státníci v něm potvrzují svou podporu pro podepsání asociační smlouvy mezi Ukrajinou a Evropskou unií na chystaném summitu ve Vilniusu, který označili jako klíčový. Rovněž vyjádřili zájem na posilování obchodních vazeb mezi Ukrajinou a ČR. Podrobnější informace o ekonomické dimenzi cesty a o rokováních o vztahu Ukrajina–EU přinesla pouze média – společnost ALTA, která se zaměřuje na obráběcí stroje a technologická zařízení pro těžký průmysl, podepsala kontrakt ve výši 1,5 mld. EUR a Česká exportní banka sjednala kontrakt ve výši 5,5 mil. EUR.²²

K další bilaterální agendě prezidentské návštěvy patřilo podepsání smluv „o zamezení dvojímu zdanění, navrácení nelegálních migrantů, péči o válečné hroby a certifikaci výrobků obranného průmyslu“.²³ Prezident Zeman také požádal prezidenta Janukovyče o spolupráci při hledání budovy pro český zastupitelský úřad.

Pokud jde o evropskou agendu, ředitel zahraničního odboru prezidentské kanceláře se pro ČTK před cestou vyjádřil: „*Po politické stránce bude kromě bilaterálních vztahů důležitá i otázka Východního partnerství a ukrajinských evropských aspirací před klíčovým summitem ve Vilniusu.*“²⁴ Prezident v Kyjevě jednal také o situaci vězněné bývalé premiérky Julie Tymošenkové, přičemž se vyjádřil, že nepředpokládá, že Ukrajina její situaci do summitu ve Vilniusu vyřeší: „*Chtěl bych říci, že pravděpodobnost se se stoprocentní jistotou pohybuje v intervalu nula až sto procent.*“²⁵

Začátkem prosince 2013 zveřejnil Odbor lidských práv MZV výsledky výběrového řízení programu Transformace na rok 2014. Pro Ukrajinu byly schváleny projekty tří organizací v celkové výši 4 851 700 Kč – Člověk v tísni (Posílení občanského aktivismu), Asociace pro mezinárodní otázky (Rozvoj alternativního vzdělávání pro ukrajinské učitele a budoucí učitele ve spolupráci s neziskovým sektorem a vysokými školami) a Transparency International (Transparentnost veřejných zakázek a Open Government Partnership).²⁶

I když česká diplomacie a politické elity dlouhodobě zdůrazňují význam české polistopadové zkušenosti pro transformaci východní Evropy, do praktické politiky se dosud promítla jen část této zkušenosti. Projekty podpořené z programu Transformace MZV ČR se věnovaly zejména posilování občanské společnosti, vzdělávání a lidským právům. Ukrajina nepatří k prioritám české rozvojové spolupráce²⁷ a menší projekty, jež se s podporou České rozvojové agentury (ČRA) realizovaly, se týkají spíše marginálních sektorů ukrajinské ekonomiky (např. lesnictví).²⁸ Ve spolu-

práci s Ukrajinou se tak česká zkušenost se socio-ekonomickou transformací dosud projevila jen minimálně. Právě ekonomika a důsledky evropské integrace na zaměstnanost a životní úroveň jsou klíčovými tématy v dnešní ukrajinské debatě o dlouhodobém směřování země.²⁹

Krátce před vilniuským summitem oznámil 21. listopadu prezident Janukovyč své rozhodnutí nepodepsat asociační smlouvu. V projevu ve Vilniusu mluvil o zájmu podepsat asociační smlouvu s EU v „*blízké budoucnosti*“ a své rozhodnutí odůvodnil potřebou vynaložit větší úsilí na zmírňování dopadů integrace do EU na ukrajinskou ekonomiku.³⁰ Janukovyč požádal představitele EU a mezinárodních finančních institucí o spolupráci v pěti oblastech – od EU požadoval makrofinanční pomoc pro konkrétní sektory ukrajinské ekonomiky a revizi omezení pro ukrajinský export; rovněž požádal členské státy Unie, aby „*zrevidovaly svou pozici ohledně nerozumných dopravních tepen pro zemní plyn obcházejících Ukrajinu*“. Mezinárodní měnový fond a Světovou banku požádal o obnovení jednání za „*akceptovatelných podmínek*“, EU, MMF a SB by se rovněž podle prezidenta měly zasadit za modernizaci ukrajinské plynové soustavy a přičinit se o energetickou nezávislost Ukrajiny. V posledním bodě Janukovyč požádal o to, aby mu představitelé Západu pomohli v jednáních s Ruskem: „*Další významnou částí této práce by měl být koordinovaný plán akcí zaměřený na eliminaci rozporů a urovnání sporů v obchodně-ekonomické spolupráci s Ruskem a dalšími členy Celní unie, souvisejících se spuštěním zóny volného obchodu mezi Ukrajinou a Evropskou unií.*“

Česká vláda ukrajinské podmínky odmítla – premiér J. Rusnok je označil za nepřijatelné: „*My nejednáme o asociační dohodě s Ruskem.*“³¹ Nicméně, premiér konstatoval, že na českém postoji k Ukrajině se rozhodnutím premiéra Janukovyče nic nemění a ČR bude nadále podporovat ukrajinské přibližování k EU. Rusnok zároveň vyjádřil zájem vlády zorganizovat v Praze konferenci, která by „*agendu Východního partnerství udržovala v chodu na pokud možno nejvyšší úrovni*“.³² Konference proběhla na jaře 2014 i přes výměnu vlád – a šlo o jednu z aktivit, ze kterých je patrna snaha MZV ČR budovat v rámci svých možností kontinuitu zahraniční politiky a vytvářet prostor pro diskusi politické sféry, diplomacie a odborné veřejnosti.

Kyjevské náměstí (*Majdan Nezalezhnosti*) se zaplňovalo demonstranty už ode dne, kdy prezident Janukovyč oznámil rozhodnutí nepodepsat asociační dohodu. Brutální zásahy speciálních jednotek Berkut proti demonstrantům začaly 29. listopadu, česká diplomacie je však několik dní nekomentovala, 5. prosince ministr zahraničních věcí Jan Kohout vystoupil v OBSE s projevem, ve kterém vyzval představitele ukrajinské vlády a opozice „*ke zdrženlivosti, konstruktivnímu přístupu a hledání politického řešení skrze dialog*“.³³ V další výzvě ukrajinské vládě (13. 12. 2013) v Kyjevě ministr Kohout vyzval k propuštění zadržených demonstrantů a zdůraznil, že „*Česká republika vždy podporovala evropskou orientaci Ukrajiny a prohlubování vztahů země s Evropskou unií*“.³⁴ V čase prohlubující se krize už bylo v ČR po předčasném parlamentních volbách a Rusnokova vláda se i vzhledem ke svému připravovanému odchodu nevěnovala koncepční agendě a uvažování o dalším vývoji Východního partnerství, politické strany byly pohlceny domácí agendou a sestavováním nové vlády.

UKRAJINA V ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITICE: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Klíčovými aktéry ve vztazích s Ukrajinou byly Ministerstvo zahraničních věcí ČR, Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR a podnikatelské subjekty, pro politické strany jde o marginální agendu. Vzhledem k faktu, že liberalizace víz je jednou z priorit zahraniční politiky směrem k Ukrajině a jedním ze zásadních požadavků Ukrajiny na EU, je důležitým aktérem i Ministerstvo vnitra ČR. Vztahy s Ukrajinou jsou tak hlavně byrokraticko-technického a obchodního rázu, k jejich větší politizaci došlo až v období, které nespadá do záběru této publikace (ruská anexe Krymu a nepokoje na východní Ukrajině na jaře 2014). Na MZV vztahy s Ukrajinou spadají především do agendy Evropské sekce (zejména Odboru států severní a východní Evropy), ukrajinskou agendou se zabývá také Sekce bezpečnostně-multilaterální (Odbor společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU a Odbor lidských práv a transformační politiky) a Sekce ekonomická, pod kterou spadá také komunikace s Českou rozvojovou agenturou. Do podpory kulturní a obchodní výměny jsou zapojeny také České centrum v Kyjevě, CzechTrade a CzechTourism.

Pro Ukrajinu představuje ČR devátého největšího dovozce,³⁵ pro ČR je však Ukrajina zatím malým exportním trhem – v roce 2013 směřovalo do Ukrajiny jedno procento českého exportu.³⁶ Ve srovnání s obchodní výměnou s Ruskem je Ukrajina zanedbatelným ekonomickým partnerem³⁷ a tato skutečnost se podílela na rétorice českých stran na jaře 2014 ve sporu o sankce vůči Rusku.

Aktérem s rozvíjejícím se potenciálem pro česko-ukrajinskou bilaterální spolupráci jsou kraje. Ukrajinský velvyslanec Boris Zajčuk loni navštívil většinu z nich (Moravskoslezský, Olomoucký, Plzeňský, Pardubický, Středočeský, Královohradecký, Moravskoslezský, Olomoucký, Vysočina, Liberecký, Ústecký) a jednal o probíhající či chystané spolupráci na regionální úrovni. Pro ilustraci: Moravskoslezský kraj podepsal Memorandum o spolupráci s Doněckem v roce 2011, Vysočina a Zakarpátí spolupracují od roku 2007 – v únoru delegace představitelů ukrajinského Zakarpátí navštívila Kraj Vysočina a předmětem jednání byla spolupráce ve školství a odpadovém hospodářství.³⁸ I když se spolupráce Česka a Ukrajiny rozvíjí už několik let, není zatím k dispozici komplexnější analýza této spolupráce a nejsou k dispozici data, z nichž by bylo možno usoudit, že by měla zásadnější dopad na priority politických stran a veřejné mínění (zejména pokud jde o otázku hlubší integrace EU a Ukrajiny).

Problematickou je právě rovina politických stran. České politické strany nepřisuzují v komunikaci se svými voliči zahraniční politice podstatné místo, v tomto kontextu je nutno chápat i vztah s Ukrajinou. V předvolebních programech do voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2013 se žádá z parlamentních stran o Východním partnerství obecně ani o Ukrajině konkrétně nezmiňovala. „Východní Evropa“ se objevila pouze v programu TOP 09. Pozoruhodné je, že i když strany v programech vyjadřují představy o evropské integraci, východní sousedství v těchto představách absentuje. Není jasné, z čeho odvozovala vláda legitimitu při vyjádření podpory pro podepsání asociační smlouvy a DCFTA s Ukrajinou, resp. tato situace výrazně snižuje důvěryhodnost prohlášení členů vlády, kteří vyjádřili podporu tomuto procesu. V případě, že

by Ukrajina asociační smlouvu podepsala, částečně by se integrovala do evropského trhu. Jistou kontinuitu politiky ČR k Ukrajině tedy garantuje jenom rezort diplomacie, volení zástupci se k práci na integraci východní Evropy do EU většinou nechtějí zavazovat a nenastolují toto téma v komunikaci se svými voliči.

Tabulka 1: Postoje parlamentních stran k Ukrajině na základě volebních programů do parlamentních voleb 2013

Strana	Přímá zmínka o Ukrajině, východní Evropě, Východním partnerství	Specifikace budoucnosti vztahů EU–Ukrajina
ANO ³⁹	ne	ne
ČSSD ⁴⁰	ne	ne
KDU-ČSL ⁴¹	ne	ne
KSČM ⁴²	ne	ne
ODS ⁴³	ne	ne
TOP 09 ⁴⁴	„východní Evropa“	ne
Úsvit ⁴⁵	ne	ne

Limitovaný zájem o východní Evropu se promítl i do aktivit V4. Veřejná prohlášení V4 se Ukrajině v roce 2013 věnovala jen okrajově. I když ČR spolu s Polskem lobbovaly za aktivnější politiku, ne vždy se jim podařilo přesvědčit své slovenské a maďarské protějšky.⁴⁶ Ministři V4 na setkání s baltskými a severskými protějšky v Gdaňsku vyzvali v únoru 2013 Ukrajinu, aby demonstrovala „*odhodlané kroky a hmatatelný pokrok*“ (*determined action and tangible progress*)⁴⁷ v přípravě na podepsání asociační smlouvy ve Vilniusu. Ukrajina (ani Východní partnerství) však nebyly tématem březnového setkání premiérů V4 s německou kancléřkou a francouzským prezidentem.⁴⁸ Setkání se přitom zaměřovalo na budoucnost vnitřního trhu a bezpečnosti Evropské unie – obě oblasti jsou pro vztahy s Ukrajinou klíčové. Zmínka o Ukrajině a Východním partnerství chyběla i v dubnovém prohlášení ministrů zahraničních věcí na téma posílení Společné bezpečnostní a obranné politiky EU.⁴⁹ Východní partnerství (nikoli konkrétně Ukrajina) bylo zmíněno jako jedna ze společných priorit, v nichž lze rozvíjet vzájemnou spolupráci na summitu premiérů V4 a Japonska v červnu 2013.⁵⁰ Na summitu premiérů v říjnu 2013 v Budapešti byla zveřejněna dvě prohlášení – ke společné bezpečnostní a obranné politice a Mezinárodnímu visegrádskému fondu. V prvním se opět Východní partnerství nezmiňovalo vůbec, tématem druhého prohlášení bylo navýšení prostředků pro MVF, který V4 vnímá kromě jiného jako nástroj spolupráce „*mezi občany a institucemi V4 a jiných zemí, zejména Východního partnerství a Západního Balkánu*“.⁵¹ V roce 2013 byla Ukrajina samostatně předmětem jenom jedné deklarace – společného prohlášení ministrů zahranič-

ních věcí z října 2013, v němž podepsaní ministři vyjádřili podporu asociační smlouvě a projevíli zájem o urychlení vízové liberalizace.⁵² V roce 2013 bylo Východní partnerství ve společných vyhlášeních zmíněno už jenom jednou – ve zprávě ze setkání ministrů zahraničních věcí V4 a Japonska 13. listopadu.⁵³

Za nejdůležitější je možné považovat skutečnost, že v roce, který měl být pro Ukrajinu a EU klíčový, se mezi V4 a představiteli Ukrajiny neuskutečnila žádná schůzka na vysoké úrovni. Limity spolupráce V4 v otázce vztahů Ukrajiny a Evropské unie je možné ještě lépe vidět na neexistenci veřejných pozic pro sektorový dialog. V4 nevydala žádný dokument o setkání ministrů průmyslu, životního prostředí ani dalších rezortů, jež odpovídají za agendu klíčovou pro ukrajinskou integraci. Lze tak konstatovat, že deklarovaná visegrádská spolupráce se v roce 2013 projevila zejména ve shodě na potřebě podporovat občanskou společnost na Ukrajině, poskytovat stipendia ukrajinským studentům a podporovat asociaci s Ukrajinou v Radě EU. Pokud však jde o konkrétní a veřejnou podporu kroků, které musí Ukrajina před podepsáním asociace podniknout, V4 nenašla společnou řeč.

Limity při politické spolupráci V4 v otázce ukrajinské integrace do EU mají více zdrojů a lze je kromě jiného vysvětlit i rozdílně definovanými zájmy vůči Rusku. Rovněž je nutno zopakovat, že samo ukrajinské vedení se nestavělo k spolupráci s V4 a k reformám vlastní země velmi vsťíčně. I při daných politických limitech by finanční nástroj – Mezinárodní visegrádský fond (MVF) – mohl plnit relevantnější úlohu, než je tomu dnes. Prostředky alokované na spolupráci se zeměmi Východního partnerství jsou rozdrobeny do množství drobných projektů, kterých dopad může být jen omezený. Rovněž většina těchto projektů pokrývá jenom omezené náklady na jejich klíčovou složku – lidské zdroje, a proto jen stěží můžeme očekávat jejich kontinuitu. Skutečnost, že projekty z MVF nepokrývají náklady na zaměstnance, sama o sobě naznačuje, že jsou myšleny jako převážně *ad hoc* nebo vedlejší aktivity institucí, které je provozují.

ČESKÁ ZAHRA NIČNÍ POLITIKA VŮČI UKRAJINĚ VE VEŘEJNÉM A MEDIÁLNÍM PROSTORU

Až do období politické mobilizace koncem listopadu 2013 nepatřila Ukrajina k významnějším tématům veřejné diskuse ani mediálního pokrytí. Výše zmiňovaný nezáměr politických stran iniciovat diskusi na zahraničněpolitická témata byl v roce 2013 posilněn nestandardní domácí politickou situací. Od pádu vlády P. Nečase v červnu 2013 dominovala české veřejné diskusi domácí témata víc než obvykle a v kampani do říjnových voleb do Poslanecké sněmovny zahraniční politika téměř nerezonovala.

Výsledkem dlouhodobého politického nezájmu je i nízká investice ČR do budování expertizy v otázkách, které jsou definovány jako dlouhodobá priorita zahraniční politiky. I když české univerzity, výzkumné instituty a think-tanky organizují veřejné diskuse k dění na Ukrajině, produkují k tomuto tématu jenom minimum původního výzkumu. Ke klíčovému tématu, k dopadům asociační smlouvy a DCFTA na ukrajinskou ekonomiku, neexistuje žádná původní domácí studie. Tuto situaci je

nutno chápat v širším kontextu financování společenských věd a aplikovaného výzkumu v ČR. Domácí zdroje na financování aplikovaného výzkumu v ČR téměř neexistují – výjimkou jsou drobné granty Technické agentury ČR (TAČR). Pokud jde o základní vědecký výzkum, jediným zdrojem je vysoce kompetitivní Grantová agentura ČR (GAČR). České univerzity se sice začínají zapojovat do výzkumných projektů financovaných z rámcových programů Evropské unie, avšak jejich úspěšnost v získávání větších balíků prostředků na výzkum dosud stále brzdí více faktorů. Tím nejpodstatnějším je, že doposud žádná politická reprezentace nepovažovala za svou prioritu investovat prostředky do společenských věd, které v průběhu předlistopadového režimu obzvláště utrpěly. Při limitované investici do budování odborných kapacit je jen stěží možné očekávat, že akademická a think-tanková sféra bude schopna vyvažovat mlčení politické sféry a že bude schopna zadávat zahraničněpolitickou agendu a ovlivňovat veřejné mínění.

Ministerstvo zahraničních věcí iniciovalo v roce 2013 několik kulatých stolů, jejichž cílem bylo podpořit intenzivnější diskusi o východní politice mezi představiteli diplomacie, odborné veřejnosti a politických stran. Průběžné informování širší veřejnosti o zahraničněpolitických aktivitách představitelů státu má stále mezery. Státní instituce zveřejňují jenom minimum informací, při zrealizovaných státních návštěvách nejsou k dispozici veřejně dostupné informace o podnikatelích, kteří se cesty účastnili, o tom, jak byli vybráni a zda došlo k navázání kontaktů, popř. podpisu kontraktů. Vzhledem k faktu, že korupce patří k tématům, na něž je česká veřejnost mimořádně citlivá, je otázkou, proč v této oblasti zatím nedošlo k větší transparentnosti a lepšímu zveřejňování přehledných a snadno dostupných informací.⁵⁴

Pokud jde o postoje české veřejnosti k budoucnosti vztahů mezi Ukrajinou a Evropskou unií, vodítkem mohou být data z pravidelného průzkumu Eurobarometr. Výsledky průzkumů je však potřeba vnímat s ohledem na absentující veřejnou diskusi o zahraniční politice ČR a EU obecně a východní Evropě zvláště. Podpora případné ukrajinské integrace do EU se v ČR bezprostředně po jejím vstupu do Unie (2004 a 2005) blížila spíše postojům starých členských států – byla nižší než v Polsku nebo na Slovensku.⁵⁵ Podle posledního průzkumu Eurobarometru (z roku 2009), který se zaměřoval na postoje k rozšiřování,⁵⁶ by pro většinu českých respondentů v rozhodování o případném dalším rozšiřování Unie převážily ekonomické otázky (důležité pro 54,5 %) téměř stejně jako „otázky svobody a demokratických hodnot“ (52,4 %), přičemž svoboda a demokracie byly ve středoevropských zemích důležité průměrně pro 40,1 % respondentů. I když je tedy ekonomika důležitá, není pro českou veřejnost jediným rozhodujícím kritériem při uvažování o zahraniční politice. Politická elita se zatím na těchto postojích nepokoušela stavět.

Váhavá podpora případného ukrajinského vstupu koresponduje i s postoji Čechů k Ukrajincům žijícím v ČR. Ukrajinci představují v ČR největší skupinu cizinců (112,5 tisíc z celkového počtu 435,9 tisíc v roce 2012).⁵⁷ Žijí především v Praze, ve Středočeském a Jihomoravském kraji, většina přišla do ČR z ekonomických důvodů. Přes vysokou úroveň vzdělání (SŠ, VŠ) vykonávají většinou pomocné práce za nízké finanční ohodnocení. Průzkumy veřejného mínění ukazují, že Češi k nim nechovají mnoho sympatií. Podle průzkumu CVVM z března 2013⁵⁸ jsou Ukrajinci „sympatičtí

nebo spíše sympatičtí“ pro 13 % Čechů a „spíše nesympatičtí“ nebo „nesympatičtí“ pro 52 %. Třetina (34 %) nemá názor, Ukrajinci nejsou „ani sympatičtí, ani nesympatičtí“, z čeho je možné vyvodit, že Češi Ukrajince neznají nebo s nimi nepřicházejí do kontaktu. K méně oblíbeným národnostem než Ukrajinci patří Albánci, Rumuni a Romové. Tuto informaci nutno vnímat v kontextu celkového postoje Čechů k cizincům a hodnocení jejich přínosu pro ČR – v roce 2013 představovali pro 58 % Čechů cizinci „problém“⁵⁹. I když se toto hodnocení za posledních deset let zmírnilo (v roce 2003 představovali cizinci „problém“ pro 73 % Čechů),⁶⁰ Češi vnímají přítomnost cizinců stále citlivě, zejména z hlediska jejich konkurence jako levné pracovní síly. Rovněž v postojích k rozšiřování (a zahraniční politice obecně) a k cizincům doma se odráží i přetrvávající vnímání ekonomických otázek a finanční krize jako primárních témat v osobním rozhodování i témat, kterým by se měla věnovat evropská politika.⁶¹ Nutno dodat, že když situace na Ukrajině na jaře 2014 eskalovala, Češi sice projevíli s Ukrajinou solidaritu, jenom 14 % respondentů se však vyjádřilo pro to, aby se ČR angažovala v řešení konfliktů s Ruskem.⁶²

ZÁVĚR

Sama skutečnost, že Ukrajina jako největší země východní Evropy dlouhodobě nezískala v české zahraniční politice prioritu, problematizuje odhodlání ČR přispět k zásadním reformám v regionu a k jeho hlubší integraci do Evropské unie. Tato skutečnost je o to závažnější, že Rusko, které dlouhodobě zpochybňovalo legitimitu Evropské politiky sousedství a Východního partnerství a považovalo je za zásah do své sféry vlivu,⁶³ dalo několikrát svými vyjádřeními i činy jasně najevo, že za obzvlášť důležitou považuje právě Ukrajinu.⁶⁴

Další moment, který je možné v české zahraniční politice směrem k Ukrajině považovat za problematický, je, že není věnována dostatečná pozornost socio-ekonomickým nákladům transformace. Pod ekonomickou diplomacií se rozuměla zejména podpora českého exportu, její součástí však už nebyl hlubší zájem o to, jaké dopady může mít integrace do trhu EU a jak co nejlépe zmírnit potenciální negativní důsledky (nezaměstnanost, nárůst cen, atd.). Tento nedostatek není specifický jenom pro českou politiku – tuto dimenzi podcenily i další země, které Východní partnerství ve své zahraniční politice prezentovaly jako svou prioritu. Tato dimenze absentovala i v celkové politice EU k východnímu sousedství. Pokud však má ČR spolu s dalšími novými členskými zeměmi EU skutečnou ambici přispět k hlubší integraci východní Evropy do EU a argumentuje přitom svou vlastní transformační zkušeností,⁶⁵ neměla by tato dimenze v zahraniční politice chybět. Její dosavadní absence je jenom dalším potvrzením toho, že ČR do velké míry rezignovala na možnost aktivně spoluvytvářet evropskou politiku a spokojila se s rolí aktéra, jenž sice spolupracuje, ale nepřináší nové zásadní impulzy.

Politická a veřejná diskuse, která se o ukrajinské krizi začala koncem roku 2013 rozbíhat, ale plně se rozproudila až začátkem roku 2014, při eskalaci napětí mezi Ukrajinou a Ruskem zároveň poukazuje na to, že ani za deset let v EU se mnozí poli-

tičtí aktéři a představitelé širší veřejnosti necítí být plnoprávními členy EU ve smyslu, že by považovali za nutné přebírat na sebe i závazky plynoucí z členství. Potvrzuje to jednak nízký zájem české veřejnosti o to, aby se ČR na Ukrajině více angažovala, jednak otevřené zpochybňování opodstatněnosti sankcí vůči Rusku jako nástroje omezení ruského vměšování do ukrajinské politiky a argumentace, že prioritní musí být zájmy české ekonomiky. Toto uvažování opět potvrzuje, že v politice k východní Evropě chybí v českých politických stranách vize. Podpora Východního partnerství v roce 2013 tak byla v zásadě politikou, na které pracovala zejména česká diplomacie (MZV), přičemž její snaha zapojit do procesu volené politické elity se nesetkala s větší odezvou. Ani v roce 2013 tedy političtí aktéři neiniciovali diskusi o budoucnosti vztahů EU–východní Evropa a výrazněji nereagovali na pokusy diplomacie, potažmo nevládní sféry diskutovat o formování dlouhodobější vize a přípravě nástrojů na její dosažení.

Poznámky

- ¹ MZV ČR: *Velvyslanectví ČR na Ukrajině*. On-line: www.mzv.cz/kiev/cz/vzajemne_vztahy/ceska_podpora_ukrajine/index.html.
- ² Klíčové diskuse k tématu probíhaly v roce 2012 a MZV ČR a MV ČR dospěly ke konsenzu.
- ³ *Českému exportu podle Nečase škodí falešné adorování Pussy Riot i módní dalajlamismus*. iDNES.cz, 10. 9. 2012. On-line: byznys.ihned.cz/c1-57422060-ceskemu-exportu-podle-necase-skodi-falesne-adorovani-pussy-riot-i-modni-dalajlamismus.
- ⁴ *Jednání o náhradě škod za vysílání RFE RL zatím odložena*. iDNES.cz, 2. 2. 1999. On-line: zpravy.idnes.cz/jednani-o-nahrade-skod-za-vysilani-rfe-zatim-odložena-p01-/domaci.aspx?c=990129_214016_domaci_ond.
- ⁵ Vláda ČR: Programové vyhlášení vlády ČR, 4. 8. 2010. On-line: www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/Programove_prohlaseeni_vlady.pdf.
- ⁶ MZV ČR: *Koncepce transformační politiky a Popis Programu transformační spolupráce České republiky*, 26. 4. 2005. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/lidska_prava/transformacni_spoluprace_1/koncepce_transformacni_spoluprace.html.
- ⁷ Vláda ČR: Programové vyhlášení vlády ČR, 4. 8. 2010. On-line: www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/Programove_prohlaseeni_vlady.pdf.
- ⁸ Vláda ČR: Programové prohlášení vlády, 10. 7. 2013. On-line: www.vlada.cz/assets/media-centrum/tema/Programove-prohlaseeni-vlady-20130802.pdf.
- ⁹ Tamtéž.
- ¹⁰ MZV ČR: *Koncepce zahraniční politiky České republiky*, 20. 7. 2011. On-line: www.mzv.cz/file/675937/koncepce_zahranicni_politiky_2011_cz.pdf.
- ¹¹ Úřad vlády ČR a MPO ČR: *Exportní strategie České republiky pro období 2012–2020*. On-line: www.mpo.cz/dokument103015.html.
- ¹² Tamtéž.
- ¹³ *Partnership and Cooperation Agreement Between the European Communities and their Member States and Ukraine*. On-line: trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2003/october/tradoc_111612.pdf.
- ¹⁴ *Plynovod Gazela startuje, posílí energetickou bezpečnost země*. Ceskatelevize.cz, 14. 1. 2013. On-line: www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/210865-plynovod-gazela-startuje-posili-energetickou-bezpecnost-zeme/.
- ¹⁵ MZV ČR: *Zahranicní politika České republiky*. Data I–III/2013, s. 135. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/archivy/mesicnik_zahranicni_politika_ceske.html.

- ¹⁶ EC: The January 2009 Gas Disruption to the EU: An Assessment, COM (2009) 363, 16. 7. 2009. On-line: ec.europa.eu/energy/strategies/2009/doc/sec_2009_0977.pdf.
- ¹⁷ MZV ČR: *Ministryně spravedlnosti přijala generálního prokurátora Ukrajiny*. Zahraniční politika České republiky. Data VII–IX/2013, s. 52. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/archivy/mesicnik_zahranicni_politika_ceske.html.
- ¹⁸ MZV ČR: *Senátoři se setkali s předsedou Zakarpatské oblasti Ukrajiny*. Zahraniční politika České republiky. Data X–XII/2013, s. 33. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/archivy/mesicnik_zahranicni_politika_ceske.html.
- ¹⁹ MZV ČR: *Oficiální návštěva prezidenta republiky na Ukrajině*, 22. 10. 2013. Zahraniční politika České republiky. Data X–XII/2013, s. 23. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/archivy/mesicnik_zahranicni_politika_ceske.html.
- ²⁰ Kancelář prezidenta republiky ČR: *Druhý den prezidenta republiky na Ukrajině*, 21. 10. 2013. On-line: www.hrad.cz/cs/pro-media/tiskove-zpravy/7929.shtml; *Třetí den prezidenta republiky na Ukrajině*, 22. 10. 2013. On-line: www.hrad.cz/cs/pro-media/tiskove-zpravy/7930.shtml. K prvním dni pracovní cesty nevydala kancelář prezidenta žádnou tiskovou zprávu.
- ²¹ MZV ČR: *Společné prohlášení prezidenta České republiky Miloše Zemana a prezidenta Ukrajiny Viktora Janukovyče*, 21. 10. 2013. On-line: www.mzv.cz/kiev/cz/vzajemne_vztahy/spolecne_prohlaseni_prezidenta_ceske/index.htm.
- ²² *Zeman na Ukrajině zajímal hlavně podpis smluv. Doněcké firmy pokáral*. iDNES.cz, 23. 10. 2013. On-line: ekonomika.idnes.cz/alta-podepsala-v-donecku-smlouvy-za-1-5-miliardy-flk-eko-zahranicni.aspx?c=A131023_115450_eko-zahranicni_neh.
- ²³ *Zeman si přeje, aby Ukrajina podepsala přístupovou dohodu s EU*. Českénoviny.cz, 21. 10. 2014. On-line: www.ceskenoviny.cz/zpravy/zeman-si-preje-aby-ukrajina-podepsala-pristupovou-dohodu-s-eu/997965.
- ²⁴ *Zeman letí na Ukrajinu jednat o Tymošenkové a podpořit obchod*. E15, 20. 10. 2013. On-line: zpravy.e15.cz/zahranicni/politika/zeman-leti-na-ukrajinu-jednat-o-tymosenkove-a-podporit-obchod=1030400#utm_medium=selfpromo&utm_source=e15&utm_campaign=copylin.
- ²⁵ *Zeman si přeje, aby Ukrajina podepsala přístupovou dohodu s EU*, op. cit.
- ²⁶ MZV ČR: *Výsledky výběrového dotačního řízení Programu TRANS na rok 2014*, 9. 12. 2013. On-line: www.mzv.cz/static/7741MZV/cz/zahranicni_vztahy/lidska_prava/transformacni_spoluprace_1/vyberova_rizeni/vyberove_rizeni_na_rok_2014/vysledky_vyberoveho_dotacniho_rizeni.html.
- ²⁷ MZV ČR: *Koncepce zahraniční rozvojové spolupráce 2010–2017*, 2010. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/koncepce_publicace/koncepce_zrs_cr_2010_2017.html.
- ²⁸ Česká rozvojová agentura: *Rozvojové projekty*, 2014. On-line: www.czda.cz/rozvojova-spoluprace/rozvojova-spoluprace-cr-zrs/bilateralni-spoluprace/rozvojove-projekty.htm; World Bank: *Integrating Environment into Agriculture and Forestry Progress and Prospects in Eastern Europe and Central Asia*, 2007. On-line: www.worldbank.org/eca/pubs/envint/Volume%20II/English/Review%20UKR-final.pdf.
- ²⁹ Kratochvíl, Petr–Fjodorov, Jurij–Najšlová, Lucia–Svoboda, Karel (2014): *Ukrajinská krize: Dopady a rizika pro Českou republiku*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů. On-line: www.dokumenty-iir.cz/News/Ukrajina.pdf.
- ³⁰ *Janukovyč's speech at Eastern Partnership Summit*. Kyiv Post, 29. 11. 2013. On-line: <https://www.kyivpost.com/opinion/op-ed/president-viktor-janukovychs-speech-at-eastern-partnership-summit-332645.html>. (Poznámka: Kyiv Post přebíral transkript projevu přímo ze stránky ukrajinského prezidenta. Na samotné stránce projev již není dostupný: president.gov.ua/en/news/29616.html.)
- ³¹ *Ukrajina do EU chce, ale zadarmo to nebude, prohlásil Janukovyč*. Lidové noviny, 29. 11. 2013. On-line: www.lidovky.cz/ukrajina-do-eu-chce-ale-zadarmo-to-nebude-prohlasil-janukovyč-p5s/zpravy-svet.aspx?c=A131129_155452_in_zahranici_msl.

- ³² *Přetahovaná o Kyjev. Bruselští varují Kreml kvůli Ukrajině. Rusnok zdrženlivější.* Tyden.cz, 29. 11. 2013. On-line: www.tyden.cz/rubriky/zahranici/evropa/bruselsti-varuji-kreml-kvuli-ukrajine-rusnok-zdrzenlivejsi_290501.html#U3Szi_E87A.
- ³³ MZV ČR: *Premiér P. Nečas a zástupci Ústeckého kraje se zúčastnili otevření plynovodu Gazela*, 14. 1. 2013. Zahraniční politika České republiky. Data X–XII/2013, s. 122–123. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/archivy/mesicnik_zahranicni_politika_ceske.html.
- ³⁴ MZV ČR: *Ministr J. Kohout během rozhovoru s ukrajinským protějškem vyzval k dialogu vlády s demonstranty*, 13. 12. 2013. Zahraniční politika České republiky. Data X–XII/2013, s. 141. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/archivy/mesicnik_zahranicni_politika_ceske.html.
- ³⁵ Czechtrade.cz: *Ukrajina – informace z teritoria*, 2013. On-line: www.czechtrade.cz/czechtrade-svet/evropa/ukrajina/.
- ³⁶ Kratochvíl, Petr–Fjodorov, Jurij–Najšlová, Lucia–Svoboda, Karel (2014), op. cit.
- ³⁷ *Dobry exportní rok.* Biznisinfo.cz, 18. 4. 2014. On-line: www.businessinfo.cz/cs/clanky/dobry-exportni-rok-49711.html.
- ³⁸ MZV ČR: *Zástupci Zakarpatí navštívili Kraj Vysočina*, 12. 2. 2013. In: Zahraniční politika České republiky. Data I–III/2013, s. 142. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/archivy/mesicnik_zahranicni_politika_ceske.html.
- ³⁹ ANO (2013): *Rezortní program*. On-line: www.anobudelip.cz/cs/o-nas/program/volby-2013/resortni-program/.
- ⁴⁰ ČSSD (2013): *Volební program ČSSD*. Volby do Poslanecké sněmovny 2013. On-line: www.cssd.cz/data/files/volebni_program.pdf.
- ⁴¹ KDU–ČSL (2013): *Volební program KDU ČSL pro volby do Poslanecké sněmovny 2013*. On-line: www.kdu.cz/Dokumenty/Volebni-program-KDU-CSL.aspx.
- ⁴² KSČM (2013): *Volební program 2013–2017*. On-line: www.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program.
- ⁴³ ODS (2013): *Volební program ODS*. On-line: www.ods.cz/volby2013/volebni-priority.
- ⁴⁴ TOP 09 (2013): *Volební program TOP 09 pro volby do Poslanecké sněmovny 2013*. On-line: www.top09.cz/proc-nas-volit/volebni-program/volebni-program-2013/.
- ⁴⁵ Úsvit přímé demokracie (2013): *Program hnutí*. On-line: www.hnutiusvit.cz/program-hnuti/.
- ⁴⁶ Rozhovory s představiteli MZV ČR, březen a duben 2014.
- ⁴⁷ Visegrad Group: *Co-Chair's Statement. Meeting of Foreign Ministers of the Visegrad, Nordic and Baltic States*, 13. 2. 2013. On-line: www.visegradgroup.eu/documents/official-statements/meeting-of-foreign.
- ⁴⁸ Visegrad Group: *V4 Prime Ministers Meet President of France and the German Chancellor*, 6. 3. 2014. On-line: www.visegradgroup.eu/v4-prime-ministers-meet.
- ⁴⁹ Visegrad Group: *Declaration of the Visegrad Group Foreign Ministers: For a More Effective and Stronger Security and Defence Policy*, 19. 4. 2013. On-line: www.visegradgroup.eu/declaration-of-the-130419.
- ⁵⁰ Visegrad Group: *Visegrad Group Plus Japan Joint Statement: Partnership Based on Common Values for the 21st Century*, 17. 6. 2014. On-line: www.visegradgroup.eu/calendar/2013/visegrad-group-plus.
- ⁵¹ Visegrad Group: *Summit of V4 Heads of Government in Budapest*, 15. 10. 2013. On-line: www.visegradgroup.eu/summit-of-v4-heads-of.
- ⁵² Visegrad Group: *Společné prohlášení ministrů zahraničních věcí ČR, Polska, Maďarska a Slovenska*, 2. 10. 2013.
- ⁵³ Visegrad Group: *V4 Plus Japan Foreign Ministerial Meeting*, 13. 11. 2013. On-line: www.visegradgroup.eu/v4-japan-foreign.
- ⁵⁴ Na tuto skutečnost upozorňujeme i ve studii Kratochvíl, Petr–Fjodorov, Jurij–Najšlová, Lucia–Svoboda, Karel (2014), op. cit.
- ⁵⁵ Král, David (2006): *Turecko a Ukrajina: členové nebo partneři? Středoevropské pohledy na jejich členství v Evropské unii*. Praha: Institut pro evropskou politiku EUROPEUM.

- ⁵⁶ Eurobarometer (2009): *Public opinion and enlargement*. Flash barometer 257. On-line: ec.europa.eu/public_opinion/topics/enlargement_en.htm#MB; ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_257_en.pdf.
- ⁵⁷ Český statistický úřad: *Cizinci v ČR 2013. Kapitola 1: Demografické aspekty života cizinců*. On-line: [www.czso.cz/csu/2013ediciplan.nsf/t/2E003C73A9/\\$File/141413_k1CJ.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013ediciplan.nsf/t/2E003C73A9/$File/141413_k1CJ.pdf).
- ⁵⁸ CVVM: *Vztah Čechů k národnostním skupinám žijícím v ČR – březen 2013*. On-line: migraceonline.cz/doc/brezen_13.pdf.
- ⁵⁹ CVVM : *Názory občanů na přínos cizinců – březen 2013*. On-line: migraceonline.cz/doc/nazory.pdf.
- ⁶⁰ Tamtéž.
- ⁶¹ Eurobarometer (2014): *Standard Eurobarometer 80: Public Opinion in the European Union*, Autumn 2013. On-line: ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb80/eb80_publ_en.pdf.
- ⁶² CVVM: *Postoj české veřejnosti k dění na Ukrajině – únor 2014*. On-line: cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7185/f3/pm140224.pdf, *Postoj české veřejnosti k dění na Ukrajině – březen 2014*. On-line: img.ct24.cz/multimedia/documents/56/5555/555451.pdf.
- ⁶³ Duleba, Alexandr (ed.) (2009): *Searching for New Momentum in EU-Russia Relations: Agenda, Tools and Institutions*. Bratislava: RC SFPA, s. 68–96.
- ⁶⁴ Wolczuk, Kataryna–Dragneva, Rilka (2012): *Russia, the Eurasian Customs Union and the EU: Cooperation, Stagnation or Rivalry?* Briefing Paper 1/2012, London: Chatham House.
- ⁶⁵ Tulmets, Elsa (2012): *Identities and solidarity in Foreign Policy: East Central Europe and the Eastern Neighborhood*. Prague: Institute of International Relations.